

Viktorija Katajeva, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

OBLIGĀTA VAKCINĀCIJA PRET COVID-19 MILITĀRAJĀ DIENESTĀ: PAMATTIESĪBAS VERSUS VALSTS AIZSARDZĪBAS INTERESES

MANDATORY VACCINATION AGAINST COVID-19 IN MILITARY SERVICE: FUNDAMENTAL RIGHTS VERSUS INTERESTS OF NATIONAL DEFENCE

Atslēgvārdi: militārais dienests, vakcinācija, obligātums, Covid-19, karavīrs

Keywords: military service, vaccination, mandatory, Covid-19, soldier

Summary

The purpose of the article is to determine whether mandatory vaccination is permissible and justified in military service, paying special attention to the justification of the infringement of fundamental rights. The author concludes that the existing mandatory obligation of soldiers to be vaccinated against Covid-19 complies with the methodology of examination of restrictions on fundamental rights established in the practice of the Constitutional Court and the ECHR, including the principle of proportionality, and thus is recognized as justifiable infringement under Articles 96, 101 and 111 of the Constitution.

Ievads

Šā brīža ārkārtas apstākļos Covid-19 pandēmijas laikā no Latvijas kā no ikvienas demokrātiskas tiesiskas valsts tiek sagaidīta aktīva darbība šādas ārkārtas situācijas pārvarēšanā. Valsts rīcībai ir jābūt ne vien nepieciešamai un efektīvai, bet arī proporcionālai konkrētajos apstākļos, respektējot valsts pamatvērtības. Tas nozīmē, ka valstij ir jāturpina ne vien funkcionēt, bet arī ievērot, aizsargāt un nodrošināt pamattiesības tai pieejamo līdzekļu un rīcības brīvības ietvaros.

Pandēmijas laikā vakcinācija ir primārās veselības aprūpes galvenā sastāvdaļa, tāpēc valsts pienākums izveidot un nodrošināt atbilstošu sabiedrības veselības aizsardzības sistēmu ietver arī personu vakcinācijas nodrošināšanas pienākumu. Tas neapšaubāmi ir valsts pozitīvais pienākums Satversmes¹ 111. pantā nostiprināto tiesību uz veselību aspektā. Kaut gan vakcinācija un ar to saistītie valsts pienākumi ir kritiski svarīgi šajos ārkārtas apstākļos, tomēr līdzās tiem valstij jānodrošina arī citas vitāli nepieciešamas funkcijas un uzdevumi, t. sk. valsts aizsardzība. Saskaņā ar Valsts aizsardzības koncepciju valstij, vērsoties pret pandēmijas radītiem sociāl-ekonomiskiem izaicinājumiem, vienlaikus ir svarīgi saglabāt militāro modrību un bruņoto spēku kaujas gatavību, kā arī nopietni turpināt strādāt pie bruņoto spēku spēju attīstības.² Covid-19 pandēmijas apstākļos militārās modrības saglabāšana, kaujas gatavības spēju uzturēšana un attīstība primāri ir atkarīga no maksimāli augstas un ātras profesionālā militārā dienesta karavīru vakcinācijas aptveres. Lai pārvarētu vakcīnneizlēmību³ un apturētu Covid-19 kā vakcīnregulējamas infekcijas slimības izplatību militārajās vienībās, un neapdraudētu valsts aizsardzības funkcijas veikšanu, profesionālā dienesta karavīriem noteica obligātu pienākumu vakcinēties pret Covid-19.

Tomēr demokrātiskā tiesiskā valstī nav pieļaujami pamattiesību neattaisnojami aizskārumi. Tāpēc šā raksta mērķis ir noskaidrot, vai obligāta vakcinācija ir pieļaujama un attaisnojama militārajā dienestā, īpašu uzmanību veltot pamattiesību aizskāruma attaisnojāmības pamatojumam.

1. Obligātas vakcinācijas jēdziens

Obligātas vakcinācijas jēdziens, lai arī ir lietots Latvijas normatīvajos aktos, piemēram, Ministru kabineta 2000. gada 26. septembra noteikumos Nr. 330 "Vakcinācijas noteikumi"⁴, nav analizēts nedz Latvijas tiesu praksē, nedz mūsdienu Latvijas tiesību doktrīnā. Tomēr šāds jēdziens tika vērtēts un tā saturs atklāts Eiropas Cilvēktiesību komisijas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksē.

1984. gadā Eiropas Cilvēktiesību komisija norādīja, ka obligāta prasība saņemt medicīnisko aprūpi vai vakcinēties, piedraudot ar kādu sodu, var nozīmēt iejaukšanos tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību.⁵ Savukārt 2012. gadā Eiropas Cilvēktiesību tiesa (turpmāk – ECT) šo komisijas, autoresprāt, neskaidri formulēto pieņēmumu precizēja, atzīstot, ka obligāta vakcinācija kā piespiedu (bez piekrišanas) veselības aprūpe nozīmē iejaukšanos tiesībās uz privātās dzīves

¹ Latvijas Republikas Satversme. Pieņemta 15.02.1922. [08.11.2021. red.].

² Valsts aizsardzības koncepcija. Ievads. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/317591-par-valsts-aizsardzibas-koncepcijas-apstiprinasanu> [aplūkots 05.11.2021.].

³ Novēlotu vakcīnas pieņemšanu vai atteikšanos vakcinēties, par spīti vakcinācijas pakalpojumu pieejamībai.

⁴ Vakcinācijas noteikumi. Ministru kabineta 26.09.2000. noteikumi Nr. 330. [08.11.2021. red.].

⁵ Eiropas Cilvēktiesību komisijas 10.12.1984. lēmums lietā *Acmanne un citi pret Beļģiju* (iesnieguma Nr. 10435/83), pp. 251, 255.

neizskaramību, kas ietver personas fizisko un psiholoģisko neizskaramību.⁶ Tomēr obligātas vakcinācijas pret Covid-19 aspektā būtiskākais ECT spriedums, kurā tiek analizēts jēdziena saturs, ir lietā *Vavrička un citi pret Čehiju*.⁷ Lai arī jāpiekrīt viedoklim, ka šajā lietā tiesa neatstāja vietu vispārīnājumiem,⁸ norādot, ka tā konkrēti attiecas uz bērnu vakcinācijas obligāto raksturu,⁹ tomēr, ņemot vērā, ka jēdziens “obligāta vakcinācija” tiesas analizē tika izmantots tieši personas juridiskā pienākuma nozīmē, tās secinājumi ir izmantojami arī obligātas vakcinācijas pret Covid-19 gadījumā. Šajā spriedumā ECT atzina, ka obligāta vakcinācija juridiskā pienākuma nozīmē nav termina “piespiedu vakcinācija” sinonīms, norādot, ka šāda juridiska pienākuma izpildi valsts nevar tieši uzspiest, atļaujot veikt vakcināciju piespiedu kārtā,¹⁰ proti, pret personas brīvu un informētu gribu. Tādējādi jāsecina, ka obligātas vakcinācijas pret Covid-19 gadījumā karavīri var tikai netieši tikt noteikti motivēti izpildīt vakcinācijas pienākumu, t. sk. draudot ar sodu, konkrētajā gadījumā – sodu tikt atvaļinātiem no militārā dienesta. Ņemot vērā iepriekš minēto, obligāta vakcinācija šajā rakstā tiks aplūkota vienīgi kā karavīru obligāts juridisks pienākums, kas nevar tikt izpildīts pret to gribu piespiedu kārtā.

2. Satversmē ietverto pamattiesību ierobežojumu attaisnojāmība

Pamattiesību ierobežojumu attaisnojāmības pārbaude tiek veikta metodiski, soli pa solim analizējot un konstatējot pamattiesību tvērumu, likumdevēja mērķtiecīgu pamattiesību aizskārumu un šā aizskāruma attaisnojāmību.¹¹

2.1. Pamattiesību tvērums

Jautājums par obligātu prasību vakcinēties karavīriem kā noteiktas profesijas pārstāvjiem ir skatāms vairāku Satversmē paredzēto pamattiesību kontekstā.

⁶ ECT 15.03.2012. spriedums lietā *Solomakhin pret Ukrainu* (iesnieguma Nr. 24429/03), para. 33.

⁷ ECT 08.04.2021. spriedums lietā *Vavrička un citi pret Čehijas Republiku* (iesnieguma Nr. 47621/13, 3867/14, 73094/14, 19298/15, 19306/15, 43883/15).

⁸ Katsoni S. What Does the Vavrička Judgement Tell Us About the Compatibility of Compulsory COVID-19 Vaccinations with the ECHR? Pieejams: <https://voelkerrechtsblog.org/what-does-the-vavricka-judgement-tell-us-about-the-compatibility-of-compulsory-covid-19-vaccinations-with-the-echr/> [aplūkots 05.11.2021.].

⁹ ECT 08.04.2021. spriedums lietā *Vavrička un citi pret Čehijas Republiku* (iesnieguma Nr. 47621/13, 3867/14, 73094/14, 19298/15, 19306/15, 43883/15), para. 280.

¹⁰ *Ibid.*, para. 293.

¹¹ Sīkāk par pamattiesību ierobežojumu attaisnojāmības pārbaudi sk.: Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē. I. Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības sōļi, 2000, 280. lpp. Sīkāk par pamattiesību ierobežojumu attaisnojāmības pārbaudi sk.: Katajeva V. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana kā absolūts aizliegums pieņemšanai militārajā dienestā. Grām.: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās: Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 495.–501. lpp.

Visupirms obligāta vakcinācija skar karavīru Satversmes 96. pantā paredzētās tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību, jo šīs tiesības citastarp aizsargā arī indivīda fizisko un garīgo integritāti.¹² Privātās dzīves jēdziena analizē ir jāņem vērā Satversmes 96. pantā ietvertais tiesību kodols – personas patstāvība un autonomija.¹³ Attiecīgi katram karavīram ir tiesības lemt par savu ķermeni, pieņemt lēmumus, kas skar tā dzīvi, baudot brīvību no jebkādas nepamatotas iejaukšanās tā tiesībās uz privātās dzīves neaizskaramību.

Otrkārt, pienākums vakcinēties *prima facie* skar Satversmes 99. panta pirmajā teikumā nostiprinātās karavīru tiesības uz domas, apziņas un reliģiskās pārliecības brīvību. Satversmes tiesa līdz šim ir interpretējusi Satversmes 99. panta tvērumu divās lietās,¹⁴ abos spriedumos sniedzot atziņas tikai par vienu pamattiesības elementu – reliģisko pārliecību, nošķirot tās iekšējo aspektu no reliģiskās pārliecības paušanas (ārējā izpausme). Autore jau savos iepriekšējos darbos ir secinājusi, ka Militārā dienesta likuma¹⁵ 15. panta otrā daļa imperatīvi noteic, ka karavīram nav tiesību atteikties no dienesta izpildes reliģisku motīvu dēļ un, ņemot vērā likuma teleoloģisko dabu, šajā gadījumā var izdarīt slēdzienu par apjomu (*argumentum a maiori ad minus*) – ja aizliegums ir paredzēts attiecībā uz reliģisko pārliecību, vēl jo vairāk tas ir attiecināms uz domas un pārliecības brīvību.¹⁶

Turklāt, atklājot pamattiesību saturu, jāņem vērā arī starptautiskie cilvēktiesību dokumenti un to piemērošanas prakse, jo Satversmes 89. pants skaidri norāda uz konstitucionālā likumdevēja mērķi panākt Satversmē ietverto cilvēktiesību normu harmoniju ar starptautiskajām cilvēktiesību normām.¹⁷ Satversmes 99. pantam līdzīga norma ir ietverta Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas¹⁸ 9. pantā. No ECT judikatūras izriet, ka termins “pārliecība” konvencijas 9. panta kontekstā nav sinonīms vārdiem “viedoklis” un “ideja”, tas apzīmē uzskatus, kas sasniedz zināmu patiesīguma, nopietnības, saliedētības un nozīmīguma līmeni.¹⁹ Tādējādi jāsecina, ka karavīram ir tiesības formulēt savu viedokli par

¹² Satversmes tiesas 14.03.2011. spriedums lietā Nr. 2010-51-01, 13. p. Latvijas Vēstnesis, 2011, Nr. 42.

¹³ Danovskis E., Ruķers M., Lībiņa-Egnere I. 96. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 390. lpp.

¹⁴ Satversmes tiesas 18.03.2011. spriedums lietā Nr. 2010-50-03. Latvijas Vēstnesis, 2011, Nr. 45.; Satversmes tiesas 26.04.2018. spriedums lietā Nr. 2017-18-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 85.

¹⁵ Militārā dienesta likums. Pieņemts 30.05.2002. [08.11.2021. red.].

¹⁶ Sk.: Katajeva V. Atteikšanās no militārā dienesta izpildes pacifisma vai principiālu iebildumu dēļ. Grām.: Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos: Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LŪ Akadēmiskais apgāds, 2021, 447. lpp.

¹⁷ Satversmes tiesas 26.04.2018. spriedums lietā Nr. 2017-18-01, 18. p. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 85.

¹⁸ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [08.11.2021. red.].

¹⁹ ECT 25.02.1982. spriedums lietā *Campbell and Cosans pret Apvienoto Karalisti* (iesnieguma Nr. 7511/76, 7743/76), para. 36. Sk. arī: ECT 07.07.2011. spriedums lietā *Bayatyan pret Armēniju* (iesnieguma Nr. 23459/03), para. 110; ECT 08.04.2021. spriedums lietā *Vavříčka un citi pret Čehijas Republiku* (iesnieguma Nr. 47621/13, 3867/14, 73094/14, 19298/15, 19306/15, 43883/15), para. 331–334.

vakcināciju, kā arī to paust, klusējot vai atsakoties veikt noteiktās darbības, proti – vakcinēties, bet tikai tajā gadījumā, ja tas ir pretrunā ar tā patiesu un pietiekami noturīgu pārliecību. Tomēr profesionālā dienesta karavīru gadījumā šāds patiesas un pietiekami noturīgas pārliecības pārbaudes tests neiztur kritiku. Atbilstoši Ministru kabineta 2000. gada 26. septembra noteikumiem Nr. 330 “Vakcinācijas noteikumi” Nacionālo bruņoto spēku (turpmāk – NBS) personālsastāvs ir obligāti vakcinējams pret ērcu encefalītu. Tādējādi konkrētajā gadījumā jākonstatē karavīru pretvakcinēšanās pārliecības ticamības un patiesuma trūkums. Ņemot vērā iepriekš minēto, karavīru pretvakcinēšanās pārliecība nebauda Satversmes 99. panta aizsardzību.

Treškārt, obligāta vakcinācija militārajā dienestā var aizskart Satversmes 101. pantā paredzētās tiesības pildīt valsts dienestu. Militārā dienesta likuma 2. panta 1. punktā ir paredzēts, ka militārais dienests ir valsts dienesta veids valsts aizsardzības jomā, kuru pilda karavīrs. Tiesību doktrīnā ar atzīts, ka Satversmes 101. pants interpretējams galvenokārt kā ikvienas personas tiesība uz vienlīdzīgiem pamatiem iestāties un turpināt pildīt valsts dienestu.²⁰ Tādējādi atteikšanās vakcinēties pret Covid-19 un no tās izrietošais sods – atvaļināšana no militārā dienesta – ir iekļaujama karavīru Satversmes 101. pantā nostiprināto pamattiesību uz nodarbinātību valsts dienestā tvērumā. Arī ārvalstu juridiskajā literatūrā izteikts viedoklis, ka, pildot militāro dienestu, persona realizē savas konstitūcijā noteiktās pamattiesības uz darbu, tomēr šāds darbs tiek īstenots īpašajās formās un ar specifiskajām militārajām metodēm, jo saistīts ar valsts aizsardzības funkciju.²¹

Visbeidzot, šāda obligāta vakcinācija skar Satversmes 111. pantā paredzētās tiesības uz veselību, kas citastarp paredz valsts negatīvo pienākumu – atturēties no tiešās vai pastarpinātas iejaukšanās cilvēka veselības tiesību īstenošanā un brīvībā kontrolēt savu veselību un ķermeni.²² Nosakot karavīriem obligātu prasību vakcinēties, šāds valsts negatīvais pienākums netiek pildīts.

2.2. Pamattiesību aizskāruma konstatācija

Kad ir noskaidrots Satversmes 96., 99., 101. un 111. panta tvērums, ir jāizvērtē, vai šādas pamattiesības ir tikušas aizskartas. Par pamattiesību aizskārumu uzskatāms mērķtiecīgs pamattiesību ierobežojums.²³ Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma²⁴ 7.³ panta sestā daļa paredz, ka, ja NBS karavīrs bez

²⁰ Kusiņš G. 101. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 390. lpp.

²¹ Корякин В. М., Кудашкин А. В., Фатеев К. В. Военно-административное право (военная администрация): Учебник. Москва: За права военнослужащих, 2008, с. 271–272.

²² Olsena S. 111. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 628. lpp.

²³ Turpat, 769. lpp.

²⁴ Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums. Pieņemts 05.06.2020. [08.11.2021. red.].

attaisnojoša objektīva iemesla nav ieguvis vakcinācijas vai pārslimošanas sertifikātu, aizsardzības ministrs vai viņa pilnvarots komandieris var izbeigt profesionālā dienesta līgumu ar karavīru pirms termiņa atbilstoši Militārā dienesta likuma normām. No šā likuma izstrādes un pieņemšanas dokumentiem²⁵ autore gūst apstiprinājumu, ka likumdevējs apzināti ir paredzējis obligātu prasību karavīriem vakcinēties pret Covid-19. Likumdevējs var noteikt personām, kuras pilda militāro dienestu, stingras prasības, kas attiecas uz prasmēm, kvalifikāciju un personību²⁶, t. sk. ar veselības aspektu saistītu, un konkrētajā gadījumā šādas prasības ir skaidri un mērķtiecīgi paredzētas attiecīgajā likuma normā. Tādējādi ar likuma normā ietvertu obligātu pienākumu vakcinēties tiek ierobežotas karavīru pamattiesības, kas noteiktas Satversmes 96., 101. un 111. pantā, proti, valsts rīcība ir kvalificējama kā šo pamattiesību aizskārums.

2.3. Aizskāruma attaisnojāmība

Tomēr Satversmes 96., 101. un 111. panta paredzētās pamattiesības nav absolūtas, proti, tās ir pieļaujams ierobežot. Vērtējot pamattiesību aizskāruma attaisnojāmību, ir jāņem vērā Satversmes tiesas praksē izveidotā pārbaudes metodoloģija, kas paredz konkrētus ierobežojuma kumulatīvus pārbaudes kritērijus:

- 1) tas ir noteikts ar likumu;
- 2) tam ir leģitīms mērķis;
- 3) tas ir samērīgs ar leģitīmo mērķi.²⁷

Ir skaidrs, ja pamattiesību ierobežojums nav noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu, tad tas neatbilst Satversmei un tālāk arī nebūtu jāvērtē nedz tā leģitīmais mērķis, nedz samērīgums. Autore secina, ka Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums ir pieņemts, ievērojot normatīvajos aktos paredzēto kārtību, izsludināts un publiski pieejams atbilstoši normatīvo aktu prasībām. Savukārt pamattiesību ierobežojumu paredzošā tiesību norma ir formulēta pietiekami skaidri, lai persona varētu izprast tās saturu, proti, izprast obligātas vakcinācijas pienākumu un paredzēt šīs normas piemērošanas sekas – profesionālā dienesta līguma izbeigšanu pirms termiņa (prasības neizpildes gadījumā). Tādējādi pamattiesību ierobežojums ir noteikts ar pienācīgā kārtā pieņemtu likumu.

Ikviens ierobežojums jānosaka svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.²⁸ Satversmes 116. pants noteic, ka tiesības uz privātas dzīves neaizskaramību var

²⁵ Likumprojekta "Grozījumi Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā" anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/101DF12AFC8B94CCC225877900418411?OpenDocument#B> [aplūkots 07.11.2021.]; Latvijas Republikas 13. Saeimas 28.10.2021. ārkārtas sēdes stenogramma. Pieejams: <https://saeima.lv/lv/transcripts/view/2310> [aplūkots 07.11.2021.]; Latvijas Republikas 13. Saeimas 04.11.2021. ārkārtas sēdes stenogrammas skaņu failu un attiecīgie nerediģētie tekstu faili. Pieejams: https://saeima.lv/steno/Saeima10/Skana/skan_Hell.htm [aplūkots 07.11.2021.].

²⁶ Katajeva V. 2020, 499. lpp.

²⁷ Sk., piem.,: Satversmes tiesas 06.06.2018. spriedums lietā Nr. 2017-21-01, 14. p. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 112.

²⁸ Satversmes tiesas 13.05.2005. spriedums lietā Nr. 2004-18-0106, 16. p. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 77.

ierobežot likumā paredzētajos gadījumos, lai aizsargātu citu cilvēku tiesības, demokrātisko valsts iekārtu, sabiedrības drošību, labklājību un tikumību. Satversmes 116. pants *expressis verbis* neparedz iespējamību ierobežot Satversmes 101. pantā noteiktās pamattiesības, tomēr Satversmes tiesa savā praksē secināja, ka Satversmes 101. pantam var noteikt tikai tādus ierobežojumus, kas atbilst Satversmes 106. pantam, proti, kas saistīti ar personas spējām un kvalifikāciju vai arī noteikti saskaņā ar Satversmes 116. pantu.²⁹ Arī Satversmes 111. pantā garantētās tiesības 116. pantā nav minētas, bet valstij piemīt tiesības ierobežot arī tās, ja ierobežojumu galvenais mērķis ir saistīts ar citu privātpersonu tiesību aizsardzību, nevis ierobežojumu kādu valsts interešu vārdā.³⁰

Militārajam dienestam ir savas ievērojamas īpatnības, un būtiskākās no tām ir dienesta pamatā esošās valsts imperatīvās militārās intereses, kas vērstas uz valsts pastāvēšanas un suverenitātes nodrošināšanu.³¹ Valsts imperatīvo militāro interešu aizsardzība ir atkarīga no NBS kaujas gatavības, kas balstās uz visu vienības individu (karavīru) kaujas gatavību. Karavīru spēja veikt ar valsts aizsardzību un sabiedrības drošību saistīto uzdevumu izpildi gan miera laikā, gan iespējamo militāro draudu gadījumā primāri saistīta ar veselības aspektu, pandēmijas laikā – ar imunitāti pret Covid-19. Ņemot vērā militārā dienesta izpildes specifiku un Covid-19 ietekmi uz valsts aizsardzības funkcijas nodrošināšanu, konkrētajā gadījumā pamattiesību ierobežojumu galvenie leģitīmie mērķi ir demokrātiskas valsts iekārtas aizsardzība, kas ietver nacionālās drošības aizsardzību, sabiedrības drošību, kas ir saistāma ar šādas iekārtas aizsardzību, kā arī citu cilvēku tiesības, t. sk. karavīru ar absolūto kontrindikāciju vakcinācijai tiesības.

Neievērojot samērīgumu, nevar nodrošināt taisnīgumu, kas ir demokrātiskas tiesiskas valsts tiesiskās sistēmas galīgais mērķis.³² No Satversmes tiesas judikatūras izriet, ka, izvērtējot, vai pamattiesību ierobežojums atbilst samērīguma principam, jānoskaidro, vai 1) likumdevēja izraudzītie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai; 2) nav saudzējošāku līdzekļu leģitīmā mērķa sasniegšanai; 3) likumdevēja rīcība ir atbilstoša.³³

²⁹ Satversmes tiesas 10.05.2007. spriedums lietā Nr. 2006-29-0103, 17.2. p. Latvijas Vēstnesis, 2007, Nr. 77.

³⁰ Olsena S. 2011, 633. lpp.

³¹ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 04.06.2012. spriedums lietā Nr. SKA-138/2012, 12. p. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2012> [aplūkots 05.11.2021.].

³² Satversmes tiesas tiesneses D. Rezevskas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01 "Par Solidaritātes nodokļa likuma 3., 5., 6., 7. un 9. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam", 3. p. Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=295883> [aplūkots 02.11.2021.].

³³ Balodis K. Pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšana Satversmes tiesas praksē. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/runas-un-raksti/pamattiesibu-ierobejojuma-konstitucionalitates-izvertesana-satversmes-tiesas-prakse/> [aplūkots 02.11.2021.].

Likumdevēja izraudzītais līdzeklis ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai, ja ar konkrēto regulējumu šis mērķis tiek sasniegts.³⁴ Nav pamata apšaubīt, ka profesionālā dienesta karavīru obligāta vakcinācija kā līdzeklis ir piemērota demokrātiskas valsts iekārtas, sabiedrības drošības un citu cilvēku tiesību aizsardzībai, jo pandēmijas apstākļos ir uzskatāma par racionālu un lietderības ziņā adekvātu risinājumu.

Savukārt attiecībā uz saudzējošākiem līdzekļiem jānorāda, ka, lai arī tie teorētiski pastāv, tomēr ar tiem nevar sasniegt leģitīmos mērķus vismaz tādā kvalitātē kā ar obligātu vakcināciju. Pirmkārt, valsts aizsardzības funkcijas efektīvu realizāciju nav iespējams nodrošināt ar attālinātu militāro dienestu. Otrkārt, militārā dienesta specifikas dēļ reālu uzdevumu izpildē karavīru iespējas strikti ievērot higiēniskos un pretepidēmiskos pasākumus ir ļoti ierobežotas. Vienīgais līdzeklis, kas šobrīd ļauj efektīvi samazināt inficēšanās risku ar Covid-19 un nodrošināt NBS kaujas spēju saglabāšanu, ir visu karavīru vakcinācija. Situācija, kurā daļa karavīru kādu subjektīvu iemeslu dēļ nav vakcinēta, reāli nenovērsīs vīrusa cirkulāciju šajā slēgtajā militārajā kolektīvā.

Vērtējot pēdējo samērīguma kritēriju – pamattiesību ierobežojumu atbilstību leģitīmajiem mērķiem –, jāņem vērā, ka labums, kuru šajos pandēmijas apstākļos no ierobežojumiem gūst sabiedrība, kopumā ir grūti pārvērtējams. Tā ir atbilstoši augsta NBS kaujas gatavība veikt valsts teritorijas aizsardzības un neaizskaramības nodrošināšanu, lai aizsargātu Latvijas valsts suverenitāti, teritoriālo nedalāmību un tās iedzīvotājus no agresijas. Tādējādi pamattiesību ierobežojums ir samērīgs, jo labums, ko iegūst sabiedrība, ir lielāks par personas tiesībām un likumiskajām interesēm iespējamo nodarīto zaudējumu.

Samērīguma aspektā jānorāda, ka no jaunākās Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras³⁵ izriet, ka, izvērtējot pamattiesību ierobežojumus obligātas vakcinācijas gadījumā, papildus tiek pārbaudīts arī tas, vai 1) no šāda obligāta pienākuma ir paredzēti izņēmumi saistībā ar personas kontrindikācijām un pretvakcinēšanās pārliecību, kas ir pietiekami noturīga un patiesa; 2) vai ir paredzēts un tiek veikts vakcinācijas piemērojamības novērtējums katrā individuālajā gadījumā; 3) vai ir pieejams kompensācijas mehānisms, ja vakcinācijas dēļ ir nodarīts kaitējums veselībai.

Profesionālā dienesta karavīru gadījumā izņēmumi saistībā ar kontrindikāciju kā vienu no attaisnojošiem objektīviem iemesliem ir jau paredzēti tiesību normā, savukārt pretvakcinēšanās pārliecība nav uzskatāma par pietiekami noturīgu un patiesu. Arī pirms vakcinācijas medicīniskā pārbaude un pacienta veselības stāvokļa izvērtēšana ir paredzēta un tiek realizēta, jo atbilstoši NBS komandiera 16.12.2020. pavēles Nr. 591 "Par ikgadējam veselības pārbaudēm profesionālā dienesta karavīriem un zemessargiem 2021. gadā"³⁶ 1.1.8. apakšpunktā noteikta-

³⁴ Balodis K. Pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšana Satversmes tiesas praksē. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/runas-un-raksti/pamattiesibu-ierobezojuma-konstitucionalitates-izvertesana-satversmes-tiesas-prakse/> [aplūkots 02.11.2021.].

³⁵ ECT 08.04.2021. spriedums lietā *Vavříčka un citi pret Čehijas Republiku* (iesnieguma Nr. 47621/13, 3867/14, 73094/14, 19298/15, 19306/15, 43883/15), para. 293, 301–302.

³⁶ Nav publicēts. Pieejams NBS Apvienotā štāba lietvedībā.

jam gadījumos, kad karavīra veselības stāvoklis ir pasliktinājies, tostarp tiktāl, ka ir kontrindicēta vakcinācija, viņu ir nepieciešams nosūtīt uz veselības pārbaudi. Šādas pārbaudes laikā tiek īstenota gan karavīru konsultēšana par vakcināciju, gan pirmsvakcinācijas skrīnings. Savukārt kompensācijas mehānisma jautājumā jāsecina, ka Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma³⁷ 39. panta pirmajā daļā noteikts, ka karavīriem ir tiesības saņemt apmaksātu veselības aprūpi. Šāda apmaksāta aprūpe, kas iekļauj arī ar ārstniecību saistīto izdevumu apmaksu, ir attiecināma arī uz gadījumu, ja vakcinācijas rezultātā karavīru veselībai tiks nodarīts kaitējums. Savukārt Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likuma 49.⁷ pantā ir paredzēts kompensācijas mehānisms, ja vakcinācijas pret Covid-19 infekciju izraisīto blakusparādību dēļ nodarīts smags vai vidēji smags kaitējums pacienta veselībai vai dzīvībai.

Tādējādi Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā noteiktais obligātais pienākums karavīriem vakcinēties pret Covid-19 atbilst samērīguma principam un līdz ar to atzīstams par Satversmes 96., 101. un 111. pantā nostiprināto tiesību attaisnojamu aizskārumu.

Kopsavilkums

1. Pandēmijas laikā vakcinācija pret Covid-19 ir primārās veselības aprūpes galvenā sastāvdaļa un neapstrīdamas pamattiesības ne vien valsts pozitīvā pienākuma garantēt tiesības uz veselību aspektā, bet arī tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību, brīvību kontrolēt savu veselību un ķermeni, tiesību pildīt valsts dienestu un paust savus uzskatus aspektā – valsts negatīvā pienākuma nozīmē, jo īpaši gadījumā, kad persona atsakās no obligātas vakcinācijas savas patiesas pārliecības dēļ.
2. Militārā dienesta attiecību pamatā ir valsts imperatīvās militārās intereses, savukārt tā izpildes kvalitāte galvenokārt ir atkarīga no cilvēkresursiem. Šo vitālo valsts interešu efektīva nodrošināšana ir pamatā tam, ka NBS karavīru pamattiesības var tikt ierobežotas, – lai pārvarētu vakcīnneizlēmību un apturētu Covid-19 kā vakcīnregulējamas infekcijas slimības izplatību militārajās vienībās, vakcināciju profesionālā dienesta karavīriem var noteikt kā obligātu pienākumu.
3. Profesionālā dienesta karavīru gadījumā ECT praksē nostiprinātais patiesas un pietiekami noturīgas pārliecības pārbaudes tests netiek izturēts, jo konstatējams karavīru pretvakcinēšanās pārliecības ticamības un patiesuma trūkums. Tādējādi karavīru pretvakcinēšanās pārliecība nebauda Satversmes 99. panta aizsardzību.
4. Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā noteiktais obligātais pienākums karavīriem vakcinēties pret Covid-19 atbilst Satversmes tiesas un

³⁷ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums. Pieņemts 01.12.2009. [08.11.2021. red.].

ECT praksē izveidotajai pamattiesību ierobežojumu pārbaudes metodoloģijai, t. sk. samērīguma principam, un līdz ar to atzīstams par Satversmes 96., 101. un 111. pantā nostiprināto tiesību attaisnojamo aizskārumu.

BIBLIOGRĀFIJA

Literatūras avoti

1. Balodis K. Pamattiesību ierobežojuma konstitucionalitātes izvērtēšana Satversmes tiesas praksē. Pieejams: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/runas-un-raksti/pamattiesibu-ierobezojuma-konstitucionalitates-izvertesana-satversmes-tiesas-prakse/> [aplūkots 02.11.2021.].
2. Danovskis E., Ruķers M., Lībiņa-Egnere I. 96. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
3. Katajeva V. Atteikšanās no militārā dienesta izpildes pacifisma vai principiālu iebildumu dēļ. Grām.: Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos: Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021.
4. Katajeva V. Noziedzīga nodarījuma izdarīšana kā absolūts aizliegums pieņemšanai militārajā dienestā. Grām.: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās: Latvijas Universitātes 78. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020.
5. Katsoni S. What Does the Vavrička Judgement Tell Us About the Compatibility of Compulsory COVID-19 Vaccinations with the ECHR? Pieejams: <https://voelkerrechtsblog.org/what-does-the-vavricka-judgement-tell-us-about-the-compatibility-of-compulsory-covid-19-vaccinations-with-the-echr/> [aplūkots 05.11.2021.].
6. Kusiņš G. 101. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
7. Levits E. Cilvēktiesību piemērošanas pamatjautājumi Latvijā. Grām.: Cilvēktiesības Latvijā un pasaulē. I. Ziemeles redakcijā. Rīga: Izglītības soļi, 2000.
8. Olsena S. 111. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
9. Pleps J. 116. panta komentārs. Grām.: Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011.
10. Корякин В. М., Кудашкин А. В., Фатеев К. В. Военно-административное право (военная администрация): Учебник. Москва: За права военнослужащих, 2008.

Normatīvie akti

11. Latvijas Republikas Satversme. Pieņemta 15.02.1922. [08.11.2021. red.].
12. Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Parakstīta Romā 04.11.1950. [08.11.2021. red.].
13. Militārā dienesta likums. Pieņemts 30.05.2002. [08.11.2021. red.].

14. Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums. Pieņemts 01.12.2009. [08.11.2021. red.].
15. Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likums. Pieņemts 05.06.2020. [08.11.2021. red.].
16. Vakcinācijas noteikumi. Ministru kabineta 26.09.2000. noteikumi Nr. 330. [08.11.2021. red.].

Tiesu prakse

17. Eiropas Cilvēktiesību komisijas 10.12.1984. lēmums lietā *Acmanne un citi pret Beļģiju* (iesnieguma Nr. 10435/83).
18. ECT 15.03.2012. spriedums lietā *Solomakhin pret Ukrainu* (iesnieguma Nr. 24429/03).
19. ECT 25.02.1982. spriedums lietā *Campbell and Cosans pret Apvienoto Karalisti* (iesnieguma Nr. 7511/76, 7743/76).
20. ECT 07.07.2011. spriedums lietā *Bayatyan pret Armēniju* (iesnieguma Nr. 23459/03).
21. ECT 08.04.2021. spriedums lietā *Vavrička un citi pret Čehijas Republiku* (iesnieguma Nr. 47621/13, 3867/14, 73094/14, 19298/15, 19306/15, 43883/15).
22. Satversmes tiesas 13.05.2005. spriedums lietā Nr. 2004-18-0106. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr. 77.
23. Satversmes tiesas 10.05.2007. spriedums lietā Nr. 2006-29-0103. Latvijas Vēstnesis, 2007, Nr. 77.
24. Satversmes tiesas 14.03.2011. spriedums lietā Nr. 2010-51-01. Latvijas Vēstnesis, 2011, Nr. 42.
25. Satversmes tiesas 18.03.2011. spriedums lietā Nr. 2010-50-03. Latvijas Vēstnesis, 2011, Nr. 45.
26. Satversmes tiesas 06.06.2018. spriedums lietā Nr. 2017-21-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 112.
27. Satversmes tiesas 26.04.2018. spriedums lietā Nr. 2017-18-01. Latvijas Vēstnesis, 2018, Nr. 85.
28. Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 04.06.2012. spriedums lietā Nr. SKA-138/2012. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/lv/judikatura/judikaturas-nolemumu-arhivs/administrativo-lietu-departaments/hronologiska-seciba?year=2012> [aplūkots 05.11.2021.].

Citi materiāli

29. Valsts aizsardzības koncepcija. Ievads. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/317591-par-valsts-aizsardzibas-koncepcijas-apstiprinasanu> [aplūkots 05.11.2021.].
30. Likumprojekta "Grozījumi Covid-19 infekcijas izplatības pārvaldības likumā" anotācija. Pieejams: <http://titania.saeima.lv/LIVS13/SaeimaLIVS13.nsf/0/101DF12AFC8B94CC C225877900418411?OpenDocument#B> [aplūkots 07.11.2021.].
31. Latvijas Republikas 13. Saeimas 28.10.2021. ārkārtas sēdes stenogramma. Pieejams: <https://saeima.lv/lv/transcripts/view/2310> [aplūkots 07.11.2021.].
32. Latvijas Republikas 13. Saeimas 04.11.2021. ārkārtas sēdes stenogrammas skaņu faili un attiecīgie nerediģētie tekstu faili. Pieejams: https://saeima.lv/steno/Saeima10/Skana/skan_Hell.htm [aplūkots 07.11.2021.].
33. Satversmes tiesas tiesneses D. Rezevskas atsevišķās domas lietā Nr. 2016-14-01 "Par Solidaritātes nodokļa likuma 3., 5., 6., 7. un 9. panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam". Pieejams: <http://m.likumi.lv/doc.php?id=295883> [aplūkots 02.11.2021.].